
Бошко Д. Михаиловић¹⁴
Учитељски факултет - Београд

Прегледни рад
Методичка теорија и пракса број 2/2019.
УДК: УДК: 316.74:37
стр. 251-264.

РАЗВОЈ СОЦИОЛОГИЈЕ ОБРАЗОВАЊА КАО НАУЧНЕ И СТУДИЈСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ

Резиме: У раду је приказано сагледавање историјског развоја Социологије образовања у свету и на нашим просторима, као и њено конституисање као научне и студијске дисциплине. Приликом изучавања грађе за писање овог рада закључено је да постоји мало литературе новијег датума, која обрађује тему историјске подлоге за овај предмет. Наглашена је и веза социологије образовања са другим социолошким дисциплинама, као и са општом социологијом. Посебан акценат стављамо на књиге и радове који се баве тематиком конституисања социологије образовања и њено укључивање у наставне планове и програме у свету и код нас. Побројана су само нека од дела која су кључна за хронолошко разумевање развоја ове социолошке дисциплине у свету и на простору бивше Југославије.

Кључне речи: социологија, образовање, научна дисциплина, историјски развој.

УВОД

У савременој социолошкој литератури, која се бави актуелним друштвеним проблемима, мало места је дато историјском развоју и конституисању социологије образовања као научне и студијске дисциплине. У писању овог рада ослонили смо се на старију литературу и ауторе који су током XX века писали о овим темама. Посебан акценат стављамо на дела проф. др Миомира Ивковића који је у неколико наврата говорио и писао управо о хронолошком развоју ове социолошке дисциплине, а поред

---

¹⁴ bosko.mihailovic@uf.bg.ac.rs

њега, и на дела проф. др Станоја Ивановића који је у својим уџбеницима, намењеним најпре студентима учитељских факултета, такође обрађивао ову тему.

Појам образовања се код различитих аутора тумачи на различите начине. Док неки аутори о образовању говоре као о процесу стицања знања, други пак образовање сагледавају као канал за индивидуалну промоцију и социјалну мобилност. Термин образовања у дидактичку комникацију уведен је у 19. веку, а у немачкој филозофији означавао је хармоничко, естетско и хуманистичко васпитање личности. Данас се користе различите дефиниције овог појма, али најчешћа је она која образовање означава као: „Процес стицања знања, вештина и навика, формирања погледа на свет и психофизичког развоја. Појмом образовање се означавају знање и способности у њиховом јединству, а за образованог се сматра онај који је способан и који поседује оба квалитета“ (Вилотијевић, 2000: 67).

У *Лексикону образовних термина* (ЛОТ, 2014: 524), наводи се да је образовање у функцији обогаћивања људског сазнања. Оно обухвата усвајање система знања, система вредности и међуљудских правила, као и формирање практичних умења и навика. Посебан акценат се ставља на чињеницу да се образовањем човек у младости припрема за живот и рад у струци и заједници.

У глобалу, појмове васпитања и образовања проучавају Педагогија и Дидактика, које су уједно и најстарије науке које се баве овом тематиком, али се у образовању јављају посебни аспекти којима се баве посебне друштвене науке формиране у оквиру психологије, филозофије, економије, а на послетку и социологије.

У оквиру друштвене науке социологије, конституисана је посебна научна дисциплина која се у почетку развијала под именом образовна или васпитна социологија, понекад и под именом педагошка социологија, а касније, како се и сада зове, социологија образовања, социологија васпитања или социологија васпитања и образовања (Ивковић, 2003: 13).

Формирањем посебне научне дисциплине створени су услови да се у оквиру социологије почну проучавати савремени и традиционални васпитно-образовни процеси. Важно је напоменути да овде општа социологија остаје матична наука која се бави проучавање друштва и друштвених појава у целини, а да се социологија образовања издвојила као студијска дисциплина намењена проучавању образовања и односа које образовање има према друштву и поменутиим друштвеним појавама. Поред социологије образовања конституисане су и друге социолошке дисциплине које проучавају посебне аспекте друштва, а све то са циљем повезивања одређених друштвених елемената у једну друштвену целину. Из овога закључујемо да је социологија образовања у тесној вези са општом социологијом јер се општа социологија „интересује“ за образовање као друштвени проблем, елемент и појаву. Основе за ову чињеницу налазимо код аутора Ненада Сузића (Сузић, 2001: 9-10), који наглашава да социологија проучавајући друштво, прати и развој образовања које детерминише развој самог друштва. Исти аутор проналази елементе образовања и у проучавању међуљудских односа којима се општа социологија бави, јер су образовање

и васпитање у најсуптилнијем друштвеном односу. Такође, друштвено кретање се представља као важан сегмент сваког друштвеног система, а познато је да је образовање покретач друштвене мобилности.

Код Сергеја Флереа, у раду „Конституисање и однос према другим наукама“ (Флере, 1996: 23) проналазимо да посебне социологије настају из два разлога:

1. Да би се утврдила шира друштвена условљеност неке друштвене појаве, односно скупа појава, када су та појава или скуп појава већ покривени одређеном посебном друштвеном науком, али је тај предмет потребно још више проучавати са ширег друштвеног становишта.
2. Да би се изучила једна област друштвене стварности која нје била предмет посебне друштвене науке, као што је на пример случај са религијом.

Научна дисциплина, да би је тако могли назвати мора имати основна три елемента: теоријску основу, предмет проучавања и методологију истраживања. Теоријску основу социологији образовања проналазимо код опште социологије и других сродних наука које се баве проучавањем образовања. Такође теоријска основа за конституисање социологије образовања као посебне научне дисциплине, може се пронаћи у гледиштима функционалистичке, марксистичке, егзистенцијалистичке, интеракционистичке и либералистичке оријантације (Коковић, 1994: 84-107).

Предмет проучавања педагогије односи се на образовање и васпитање у целини, а социологија образовања прати његов утицај на целовито друштво и међусобни однос са осталим друштвеним елементима:

Следствено наведеном, предмет социологије образовања је проучавање односа између образовања као посебне сфере друштва, као друштвеног подсистема и друштва у целини, друштва као глобалног система; као и проучавање односа између образовања и других посебних сфера друштва, других друштвених подсистема; али и друштвених односа унутар васпитно-образовног процеса (Ивковић, 2003: 15).

Иван Цифрић (Цифрић, 1990: 31), у предмету ове науке проналази истраживање процеса, структуре и односа између образовања, као друштвеног подсистема и друштва у целини и процеса, структуре и односа унутар самог образовања.

Мирослав Вујевић (Вујевић, 1991: 5), одређује предмет социологије образовања као истраживање утицаја друштва на образовање и образовања на друштво тумачећи у свом делу последице и резултате оваквог односа.

Код Станоја Ивановића (Ивановић, 1997: 17-18) проналазимо да социологија образовања проучава образовање као део друштвене структуре, друштвене чиниоце функционисања и развоја образовања, дејство и допринос образовања развоју личности, друштвених структура и друштва у целини.

Друштвени елемент, друштвена стварност, као потребу имао је формирање науке која ће своју емпиријску делатност усмерити ка важном друштвеном елементу какав је образовање. Било је јасно да се образовању треба приступити са аспекта тумачења његовог утицаја и важности за друштво у целини, и као такво, образовање ће имати могућност усавршавања, а његови ће се елементи наћи под сталним друштвеним

надзором како би се из њих извукло оно најпотребније за друштвени напредак. Социологија образовања је дакле настала као потреба научног истраживања свих сегмената образовања.

„Социологија образовања не проучава само појединца и његове потребе и интересе, већ и васпитање као средство помоћу кога друштво стално обнавља услове своје сопствене егзистенције. Када говори о образовању социологија не заборавља да је оно егзистенцијална одредба, да има значајне социјалне функције“ (Василијевић, Бојовић и др, 2018: 120).

1. Настанак и развој Социологије образовања у свету

Социологија образовања је први пут јавља и настаје у Сједињеним Америчким Државама, а њени први називи су били Образовна социологија (Educational sociology), док се у Европи називала Социолошка педагогија, а понегде и Педагошка социологија.

Почетком двадесетог века, на неколико великих америчких универзитета почиње се предавати социологија образовања и то будућим средњошколским професорима. Забележен је пораст броја универзитета на којима се овај предмет увео у наставне токове, па је од првобитних неколико, ова бројка порасла на преко сто деведесет (Бруковер, 1976: 6).

Према Маслићу (Маслић, 1939: 179) морало се испунити неколико услова после којих је могло доћи до конституисања социологије образовања као самосталне дисциплине на крају деветнаестог и почетку двадесетог века. Већ је била формирана социологија као општа наука о друштву, схватило се да је васпитање важан услов социјалног живота и да социјални живот омогућава васпитање. Схватило се да васпитни проблеми не могу бити схваћени делимично, јер се васпитни процес не може одвојити од тоталитета осталог живота.

У каснијем периоду дошло је до усаглашавања око назива предмета, па се дотадашњи назив образована (васпитна) социологија лагано губи, а на његово место долази Социологија васпитања/образовања. Године 1907. на Колумбија универзитету, одржан је комлетан и до тада најпотпунији курс Социологије образовања, чији је аутор био Хенри Сузало (Henry Suzzallo).

У тим раним годинама и зачецима социологија образовања било је потребно припремити и адекватну уџбеничку литературу која ће својим садржајем пратити програме и курсеве који се одржавају. С тим у вези, прву књигу, *Увод у образовну социологију* (An Introduction to Educational sociology) објавио је Валтер Робинзон Смит, 1917. године. И данас бројни теоретичари о овом делу говоре веома афирмативну и оцењују га као један од најуспешнијих и најсмелијих уџбеника који се јавио на путу проглашења социологије образовања као посебне научне дисциплине (Костер, Хотјат, 1977: 16).

Године 1923. такође у Сједињеним Америчким Државама основано је и прво Удружење социолога образовања, тзв. Национално друштво за проучавање васпитне социологије (National Society for the Study of Educational Sociology). Први часопис за тематику образовне социологије излази 1927. године под називом Journal of Educational Sociology – JES, и актуелна је и до данас. Социологија образовања у Сједињеним Америчким државама имала је већу важност од Педагогије која је била типична за европске академске кругове. У САД-у као академска дисциплина социологија образовања уведена је у периоду Првог светског рата. Објављен је велики број студија и чланака од којих се нека и данас помињу као теоријска основа за социологију образовања: *An introduction to educational Sociology* (V. R. Smith, 1917), *Educational sociology* (Chancellor, 1919), *Status of Educational sociology* (Hirvey Lee 1927), *Principles of Educational Sociology* (W. R. Smith, 1928), *Principles of Educational Sociology* (E.G. Payne, 1928), *Sociology of teaching* (W. Willer, 1932), *Educational Sociology* (D. Snedden, 1932).

Иако је, претходно наведено, америчко тле као колевка социологије образовања, сматра се да је ипак Емил Диркем тај који је својим излагањима на Универзитету у Бордоу, крајем деветнаестог века, поставио темеље овој дисциплини. Излагање које је одржао тичало се моралног васпитања и представљало је заправо део педагошког курса. Међутим, наглашавањем друштвених елемената моралног васпитања и утицајима које друштво као целина и образовање имају на морал појединца, Диркем је отворио ноце странице проучавању друштва, образовања и њиховог међусобног односа и утицаја. Ипак, социологија образовања није могла да се укорени у образовни систем Европе тако лако, а за то постоји неколико очигледних разлога. Један од њих, ако не и основни јесте чињеница да је у Европи тога времена, Педагогија носила епитет науке која проучава васпитање и образовање, те није било једноставно мењати читав концепт схватања и проучавања ова два процеса. У неким моментима, јављала се друштвена потреба да се васпитању и образовању приступи са неке друге стране, из неког новог угла, али је педагогија ипак задржавал све аспекте у оквирима своје методологије. Први корак ка социологији образовања била је појава новог педагошког правца, познатијег као социјална педагогија, који се посебно развио под утицајима аутора Наторпа, Вунта и Кершенштајнера.

Ипак, највеће заслуге за афирмисање и оснивање социологије образовања на простору Европе носи Емил Диркем. По примарном опредељењу био је социолог и користио је прилику да у својим предавањима наглашава важност социолошке мисли и социолошког погледа на све актуелне друштвене теме:

Будући да сам социолог, говорићу вам о васпитању првенствено као социолог. Уосталом, далеко од тога да сматрам да се, поступајући на тај начин, ствар представља на начин који је деформише, ја сам напротив, убеђен да не постоји подеснији метод за разматрање његове стварне природе. Сматрам, уосталом, да је сам постулат сваке педагошке спекулације у томе да је васпитање изразито друштвена чињеница, како по свом пореклу тако и погледу својих функција (Диркем, 1973: 92).

Од бројних Диркемових дела, за социолошки приступ образовању посебно су значајна три рада: „Васпитање, његова природа и улога“, „Природа и метод педагогије“ и „Педагогија и социологија“

Амерички филозоф, пољског порекла, Флоријан Знанењски, написао је своје капитално дело на пољском језику које се бави овом тематиком, *Социологија васпитања*. Ово дело је објављено у три тома (1928-1930), а по његовом схватању постоје две велике групе проблема којима се ова наука бави: утицаји васпитних активности у друштвеној средини, групама и друштвеним установама и ефекти тих утицаја на процес активирања васпитаника.

Социолог, Миомир Ивковић, на чијим делима и темељимо овај рад, сматра да је кључни период за социологију образовања ипак двадесети век: „Социолози образовања углавном су сагласни да се период педесетих година двадесетог века може сматрати временом дефинитивног конституисања социологије васпитања као науке, као посебне социологије.“ (Ивковић, 2003: 33).

Следећи корак и потреба која се јавила у развоју социологије образовања јесте израда одговарајуће методологије како би се допринело систематском истраживању подручја васпитања и образовања и њихове повезаности са друштвом у целини и појединачним друштвеним елементима. Важну прекретницу за утемељивање социологије образовања чини Трећи светски конгрес социолога, одржан 1956. године у Амстердаму, који је као главну тему имао друштвена кретања у двадесетом веку и на коме је образовање заузело истакнуто место. У наставку, социолози су проблемима образовања приступали са аспекта четири велика друштвена питања (Ивановић, 1997: 46): улога васпитања у социјализацији младих, школа као друштвена установа и друштвена група, процес васпитања у другим друштвеним групама и утицај друштвених установа и друштвених група на васпитање.

Социологија васпитања/образовања је временом добијала ширење своје предметности и ту се издвајају следећи елементи којима се она бави: проучавање система васпитања и утицаја у различитим друштвеним групама, фактори који утичу на рад школа и других васпитно-образовних установа, васпитну функцију породице, друштвене аспекте професије наставника.

Чињеницу да је Трећи светски конгрес социолога представљао прекретницу, поткрепљујемо подацима да од педесетих година па на овамо социологија васпитања/образовања има активан развој и јасно одређен предмет проучавања, разрађену методологију, утемељену теоријску основу, интердисциплинарну применљивост и неизбежан утицај на процесе васпитања и образовања као и на утицај ових процеса на све аспекте друштва.

У последњим деценијама развоја ове социолошке дисциплине дошло је до јасног термилошког разбистравања. Данас је доминантан назив социологија образовања, а тек понегде се може срести и социологија васпитања. Није страном нити погрешно ову дисциплину назвати ни социологија васпитања и образовања, чиме

наглашавамо да су ова два процеса нераздвојна и изузетно значајна за социолошко проучавање у модерном друштву.

2. Почети изучавања образовања из социолошког аспекта на простору бивше Југославије

За разлику од Сједињених Америчких Држава и већег дела европског континента, на простору бивше Југославије социологија образовања се јавља доста касније. Своје закашњење она дели са закашњењем социологије уопште. Као таква, социологија је приликом развијања и утемељивања на нашим просторима прошла кроз разне утицаје који су долазили са страна где је она одавно постојала. Неки аутори тврде да ми још увек немамо довољно испитано социолошко наслеђе нити адекватну анализу утицаја који су стварали социологију код нас.

У својој докторској тези, под насловом *Социологија у Југославији између два рата*, наш истакнути научник Милован Митровић дао је допринос проучавању и историјском приближавању социологије и њеног развојног процеса на нашем тлу. Његова дисертација је касније објављена као монографија и представља полазну литературу за проучавање историје ове науке код нас.

Према овом аутору, прве радове о социологији треба тражити у периоду на крају првог светског рата, као и у периоду појаве високошколских установа и различитих културних установа које су кроз своје издавачке делатности бројне друштвене теме сагледавале са социолошког аспекта. Иако је Фердиананд Маслић, још 1939. године публиковао рад *Социологија васпитања код Југословена*, Митровић није узео то дело као предмет свог интересовања и није му посветио пажњу иако се ради о информативном и добро теоријски утемељеном раду који обухвата период од 1918. до 1938. године.

У периоду после другог светског рата, социолог Радомир Лукић је за IV конгрес социолога који се одржавао у Милану, написао рад „Друштвени услови развоја социологије“, али овај рад није обухватао тематику настанка и развоја социологије образовања.

Југословенски простор и развој социологије образовања обухватила је ауторка Анка Јакшић у раду „Социолошко проучавање образовања у Југославији“, објављеном 1989. године.

У периоду између два светска рата објављено је доста радова и монографија на територији југославије којима су се социологији постављали темељи. Неки од тих радова су и књига су: *Проблеми васпитања у светлости Диркемове социологије* (Филип Медић, 1926), *Васпитање и друштво* (Милан Јањушевић, 1937), већ поменуто дело *Социологија васпитања код Југословена* (Фердинанд Маслић, 1939), „Учитељи и психолошко истраживање наше омладине“ (Слободан Поповић, 1939), „Алкохолизам међу средњошколцима“ (Микич, 1936), „Утицај социјалне беде на психофизички развој

деце“ (Зборник радова Библиотеке Централног хигијенског завода, 1936), „Из школе за народ“ (Јосип Јуранчић, 1935) и други.

Године 1992. аутор Миомир Ивковић, објављује рад „Настанак и развој социологије образовања“ (Ивковић, 1992: 145-160) уз који је састављен богат библиографски додак и тиме надокнађује и заокружује све оно до тада пропуштено у анализирању развоја Социологије образовања на југословенском подручју. Закључак који Ивковић доноси у својој Социологији образовања, јесте да „Систематско социолошко проучавање васпитања и образовања код нас почиње крајем пете и почетком шесте деценије двадесетог века“ (Ивковић, 2003: 40).

Не можемо, а да не споменемо аутора Војина Милића који је 1959. године објавио један од првих радова који се тиче директно социологије образовања и наглашава проблематику социјалних неједнакости у образовању. Његов текст „Социјално порекло ученика средњих школа и студената“ представља прво утемељено социолошко истраживање на коме су примењена правила статистику и које се користи и дан-данас као својеврсно упутство и пример како треба вршити истраживања овог типа.

У свом раду „Настанак и развој социологије образовања“ објављеном 1992. године, а који смо већ раније помињали, аутор Миомир Ивковић наводи три фазе развоја социологије образовања на нашим просторима. Поменути рад Миомира Ивковића поред оригиналног објављивања у часопису *Теме*, објављен је између осталог и у *Хрестоматији текстова о социологији образовања* (Кецмановић, 1996) коју је сачинио Ненад Кецмановић, а публиковао 1996. године у издању Учитељског факултета у Београду.

ПРВА фаза развоја социологије образовања на нашим просторима трајала је током шездесетих година прошлог века. За ову фазу су карактеристична истраживања која су обављана углавном са тематиком социјалног порекла студената и ученика, па су из ових истраживања створени значајни радови:

1. „Омладина на путу братства – психологија радне акције“ (Руди Супек, 1963),
2. „Регионално порекло студената Југославије“ (Мирослав Рашевић, 1966),
3. „Селачка омладина и настављање школовања“ (Едхем Дилић, 1967),
4. „Социјална структура студената у нашој земљи и њезина улога у формирању интелигенције“ (Нада Голнер, 1966),
5. „Ниво школског образовања становништва Југославије“ (Горазд Пецељ, 1963),
6. „О систему образовања и неједнаким могућностима школовања код нас“ (Михајло Поповић, 1967),
7. „Свеучилишна политика образовања, социјално поријекло студената и успјех у студирању“ (Руди Супек, 1967),
8. „Социјалне неједнакости услова за образовање“ (Велимир Томановић, 1967),
9. „Проблеми социјалне диференцијације у области образовања“ (Велимир Томановић, 1968),

10. „Утицај социјално-економског стања ученикове породице на школски успех и наставак школовања“ (Зорман, 1968),

11. „Утицај социјалних разлика на образовање младих“ (Павле Когел, 1969);

Поред поменутих истраживачких радова који су представљали почетак истраживачке социологије на нашим просторима и бавили се углавном социјалним статусом ученика и студената, објављено је и неколико важних теоријских радова који су пратили актуелна друштвена дешавања.

1. „Педагошка социологија и њени проблеми“ (Даринка Митровић, 1961),

2. „Социологија одгоја“ (Франц Жакар, 1962)

3. „Педагошка социологија Емила Диркема“ (Владимир Милановић, 1966);

У свом раду, Ивковић наводи и важност тематских бројева различитих часописа који су у то време објављени. Наводи најпре темат „Проблеми образовања и техничка револуција“ из часописа *Гледишта*, објављеног 1961. године. А потом и темат „Друштвени положај и проблеми омладине“ штампан у часопису *Социологија*, 1968. године, који је објављен поводом великих студентских немира и протеста код нас и у свету.

ДРУГА фаза развоја социологије образовања почиње седамдесетих година. Њу карактерише низ расправа о социјално-класним функцијама образовања и истраживање социјалних неједнакости у образовању. И у овој фази се издваја неколико важних истраживања:

1. „Социјално порекло ученика средњих школа у Скопљу и његов утицај на избор типа школе“ (Петар Георгијевски, 1971),

2. „Истраживање социјалних разлика“ (Стојак Руди, 1973),

3. „Друштвене противуречности и образовање“ (Сергеј Флере, 1975),

4. „Социјалне неједнакости у васпитању и образовању“ (Франц Жагар, 1974),

5. „Социолошки аспекти образовања у Југославији“ (Сергеј Флере, 1975),

6. „Социолошке карактеристике и последице друштвених неједнакости у образовању“ (Станоје Ивановић, 1976),

7. „Образовање и друштвене разлике“ (Сергеј Флере, 1976),

8. „Социјалне разлике у области образовања и друштвени елементи за њихово превазилажење“ (Слободан Ристановић, 1976),

9. „Вреднотеље изражајења ин друштвена мобилост“ (Ана Крајнц, 1971),

10. „Експанзија образовања и друштвени развој“ (Силван Болчић, 1979);

Важан уџбеник који је настао у овом периоду, можда и први из области Социологије образовања јесте *Образовање у друштву – увод у социологију васпитања и образовања*, аутора Сергеја Флереа. Ивковић такође наводи и књигу Милице Бергнант, *Теме из педагошке социологије* која је објављена 1974. године.

Крајем седамдесетих година одржан је и најзначајнији до тада организовани скуп социолога у организацији Социолошког друштва Србије на тему *Образовање као израз и чинилац друштвених промена*. Читав скуп је био посвећен управо социологији образовања и њеном афирмисању на нашем простору, као и могућностима ослањања на

иснострана искуства из ове области. Неки делови и радови са овог скупа су објављени док већина није, а ова чињеница се сматра великом неправдом за историју социологије образовања.

ТРЕЋУ и последњу фазу карактерише период од осамдесетих година прошлог века до данашњих дана. Велики помак за саму Социологију образовања јесте чињеница да она у овом периоду улази у универзитетске оквире и почиње се и код нас изучавати на различитим факултетима.

Као и претходне фазе и ова има централну тему којом се бави током свог развоја. У овом случају реч је о проблематици социјалних неједнакости у образовању и односа самог образовања према њима. Тежи се и даље ка што прецизнијем дефинисању предмета проучавања социологије образовања и ка њеном конституисању као научне дисциплине. О проблематичном односу образовања и социјалних неједнакости пише све већи број социолога:

1. „Раслојавање друштва и образовање“ (Борисав Џуверовић, 1986),
2. „Социјална структура на студентите во СР Македонија и незинето влијаните врз изборот на факултетот“ (Петре Георгијевски, 1981),
3. „Образовање и друштвена репродукција“ (Иван Цифрић, 1986),
4. „Социјалне и друге неједнакости у области образовања и путеви за њихово превазилажење“ (Слободан Ристановић, 1982),
5. „Социјална структура и образовна реформа“ (Јосип Обрадовић, 1983),
6. „Социјалне разлике и свеучилиште“ (Срђан Врцан, 1984),
7. „Савремене потребе и усмерено образовање“ (Станоје Ивановић, 1985),
8. „Интелигенција, школовање младих и друштвене неједнакости“ (Јан Макаровић, 1986),
9. „Социјалне неједнакости и реформа образовања“ (Велимир Томановић, 1989),
10. „Противречности развоја образовања у Југославији и промене у образовној структури југословенског друштва“ (Миомир Ивковић, 1990).

Као и у претходној фази развоја, и овде се јављају значајни темати који су допринели афирмисању социолошких тема. Темат „Социјалне неједнакости у образовању“ објављен је у часопису *Педагогија*, 1983. године, а у истом периоду у *Зборнику* темат „Омладина и друштвена криза“. Значајно је споменути и књигу Е. Берковић, штампану 1986. године, *Социјалне неједнакости у Југославији*, која се такође бави актуелном проблематиком односа социјалних неједнакости и образовања и њиховог међусобног утицаја. Миомир Ивковић, у свом горе поменутом раду о развоју социологије образовања наводи значајну исцрпуну библиографију радова о социјалним неједнакостима коју је објавила Невена Станкови и која обухвата баш онај период који се овде обрађује (Станков, Невена: „Социјалне неједнакости и образовање – библиографија радова 1970-1988“, *Социолошки преглед број 1-4*, Београд, 1990).

Важно је за овај период споменути и радове који су директно помогли конституисању Социологије образовања као научне дисциплине:

1. „Противречја савременог образовања“ (Сергеј Флере, 1986),

2. „Социологија образовања – теоријско-методолошки приступ“ (Мирослав Вујевић, 1988),
3. Социолошко проучавање образовања у Југославији (Анка Јакшић, 1989);

Радови из области социологије образовања, који су значајни за овај период утицали су и на афирмацију опше социологије као науке и на њено прецизније конституисање. У овом сегменту се не могу заобићи значајне студије:

1. „Универзитет будућности“ (Мирослав Печуљић, 1989),
2. „Образовање и поредак“ (Слободан Дракулић, 1981),
3. „Класно друштво и образовање“ (Иван Цифрић, 1984),
4. „Образовање и друштво“ (Владимир Милановић, 1985),
5. „Васпитање и друштво“ (Миомир Ивковић, 1985),
6. „Образовање за развој“ (Милан Ратковић, 1987),
7. „Образовање за будућност“ (Данило Ж. Марковић, 1989)
8. „Огледи из социологије образовања“ (Иван Цифрић, 1990),
9. „Увод у социологију образовања“ (Мирослав Вујевић, 1991),
10. „Социологија образовања“ (Драган Коковић, 1992. и 1994),
11. „Социологија образовања“ (Станоје Ивановић, 1997).

3. Конституисање социологије образовања као студијске дисциплине

Прво појављивање и промовисање социологије образовања догодило се 1971, године када је она уведена у наставни план и програм Студијске групе за социологију на Филозофском факултету у Нишу. На југословенском простору, ова наука тада први пут постаје редовна академска дисциплина. Званична настава за овај предмет организована је школске 1974/1975 године и предмет се првенствено изучавао на четвртој години студија. Недуго затим, социологију образовања прихватају и други филозофски факултети у Југославији. И поред Филозофских факултета, социологија образовања на неким универзитетима почиње да се изучава и на смеровима за друге наставне кадрове: хемији, физици, математици, педагогији и сл.

У међувремену социологију образовања прихватају и други универзитети који у оквиру својих студијских програма имају социологију. Она тако почиње да се изучава у Загребу, Задру, Скопљу, Љубљани. Поред филозофских факултета социологију образовања прихватају и поједини факултети политичких наука. Занимљива је чињеница да на Београдском универзитету овај предмет није укључен у програме Филозофског факултета.

Веома брзо, створена је свест о значају социологије образовања за школовање свих профила наставника и професора, па се као таква ширила и изучавала на факултетима који су припремали овај кадар. Проблематика и значај образовања за целокупно друштво, однос образовања и других друштвених елемената, утицај

образовања на младе, на социјални статус и превенцију девијантног понашања изучавају се у оквиру ове науке и веома брзо постаје јасно да је социологија образовања можда једина компетентна наука која ће се овим бавити. У тесној вези са психологијом, педагогијом и философијом, социологија образовања се веома брзо афирмише у неизоставну науку у широком спектру образовно-васпитних дисциплина.

Социологија образовања посебно место заузима на Педагошким и Учитељским факултетима широм Србије и Црне Горе, али и у другим земаљама бивше Југославије. Мора се нагласити чињеница да је понегде социологија образовања уз изборне предмете и евентуално социологију породице једини социолошки предмет на овим факултетима. Полемише се да је то погрешно, да пре социологије образовања студенти морају бити упознати са општом социологијом и на тај начин испоштовати наставни принцип од општег ка посебном.

Оваквим приступом проучавање социологије образовања и специфичних тема које се ту обрађују, било у многоме олакшано.

Постављајући академску основу кроз општу социологију отворила би се могућност не само бољег разумевања социологије образовања, већ и лакшег укључивања у токове и елементе других социолошких дисциплина.

ЗАКЉУЧАК

Иако смо се ослањали претежно на литературу старијег датума, успели смо да сагледамо хронолошки след догађаја који су допринели афирмацији социологије образовања и њеном осамостаљивању у широком спектру социолошких наука. Од прве појаве потребе за проучавањем образовања као важног друштвеног елемента, формирала се на америчком тлу нова наука која ће убудуће образовање и његове елементе сагледавати из посебног угла – друштвене условљености. Разумевање образовања као процеса стицања знања, вештина и навика, несхвативо је без важног друштвеног мешања у сваку пору овог процеса. Образовање настаје у друштву, а друштво се рађа, мења и конструише управо захваљујући образовању. Образовање не може постојати као самостални процес, јер на њега поред школе која је институционални носилац спровођења истог, утичу и породица, вршњачке групе, ваншколске установе, социјални статус којем дете припада, као и низ других укрштених друштвених, културних и политичких интереса и односа. Као такво, образовању се мора приступати из више различитих углова, а наука попут социологије образовања обједињује све могућности за разумевање комплексне мреже која постоји око самог процеса образовања.

Даљи развој социологије образовања условљен је њеним ослањањем на општу социологију као матичну науку и на свеобухватно озбиљно схватање свих сегмената којима се социологија образовања бави. На факултетима на којима се овај предмет сада проучава, наглашавају се важни циљеви и задаци самог предмета. Важно је упознати

студенте са основним социолошким проблемима у којима се друштво налази, а посебан акценат ставити на процес образовања. Студенти морају стећи неопходна знања о друштвеним аспектима образовања, друштвеној улози и начинима остваривања тог процеса.

Сагледавши силабусе овог предмета, пре свега на учитељским факултетима долазимо до закључка да студенти након завршеног курса социологије образовања треба да поседују знања о друштву, друштвеним институцијама и условима у којима се одвија образовање и васпитање младих, као и способности за коришћење тих знања у пракси.

Садржај предмета студенте води кроз разна поглавља и теме значајне за утицај образовања на друштво и друштва на образовање као што су: Социологија образовања као научна дисциплина, предмет, методе, однос према другим наукама, развој, теоријска схватања, место образовања у друштву, подела рада и образовање, економски и технолошки развој и образовање, образовање и друштвене неједнакости, друштвена покретљивост и образовање, савремена култура и образовање, идеологија и образовање, друштвени развој и образовање, глобализација и образовање.

Посебан акценат се мора ставити на процес социјализације младих, друштвене услове за социјализацију о носиоце процеса социјализације. Битно је нагласити приликом приступања курсевима социологије образовања важност развоја личности и социјалне интеграције, девијантог понашања и елемената којима се може утицати на спречавање или смањивање девијација.

Као што је било речи, сви наставни и професорски смерови на факултетима морају проћи и кроз тематику социологије образовања, како би стечена знања могли примењивати у образовним институцијама. Призма кроз коју социологија гледа на образовање је одлична подлога за усавршавање читавог процеса на глобалном нивоу. Без обзира на друге сродне науке о васпитању и образовању, проучавајући при том сам процес и извођење истог, социологија образовања спаја утицаје свих друштвених елемената на образовање и тако даје једну целовиту слику о проблемима и превазилажењу истих.

Литература:

1. Василијевић, Д., Бојовић, Ж., Михајловић, Т.(2018). „Теме из образовања и васпитања у Социолошком прегледу“, *Социолошки преглед вол. 52 бр. 1* , Београд: Друштво социолога Србије.
2. Вилотијевић, М. (2000). *Дидактика I*. Београд: Учитељски факултет.
3. Вујевић, М. (1991). *Увод у социологију образовања*. Загреб: Информатор.
4. Група аутора: (2014). *Лексикон образовних термина*. Београд: Учитељски факултет.
5. Ивановић, С. (1997). *Социологија и образовање*. Јагодина: Учитељски факултет.
6. Ивковић, М. (1992). „Настанак и развој социологије образовања“, *Теме бр 1-2*, Ниш.

7. Ивковић, М. (2003). *Социологија образовања I*. Књажевац: Дип Нота.
8. Кеџмановић, Н. (1996). *Социологија образовања – хрестоматија*. Београд: Учитељски факултет.
9. Коковић, Д. (1994). *Социологија образовања*. Нови Сад: Матица српска.
10. Маслић, Ф. (1939). „Социологија васпитања код Југословена од 1918 до 1938“, *Педагошка Југославија, свеска IX*
11. Сузић, Н. (2001). *Социологија образовања*. Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства Републике Српске.
12. Флере, С. (1996). „Конституисање и однос према сродним наукама“, *Социологија образовања – хрестоматија (прир. Ненад Кеџмановић)*. Београд: Учитељски факултет.
13. Цифрић, И. (1990). *Огледи из социологије образовања*. Загреб: Школске новине.
14. Brookover, W. (1976). „Sociology of education: A definition“, *Sociology of education*, F. E. Peacock Publishers.
15. De Coster, S., Hotyat, F. (1977). *La sociologie de l'education*. Bruxelles: Universite de Bruxelles.
16. Durkheim, E. (1973). *Education et sociologie*. Paris: Presses Universitaires de France.

Boško D. Mihailović
Faculty of Pedagogy,
University of Belgrade

THE DEVELOPMENT OF THE SOCIOLOGY OF EDUCATION AS A SCIENTIFIC AND STUDY DISCIPLINE

Summary: The paper presents an overview of the historical development of Sociology of Education in the world and in our region, as well as its constitution as a scientific and study discipline. When studying the material for writing this paper, it was concluded that there is little recent literature that addresses the subject of historical background to this subject. The relationship of sociology of education with other sociological disciplines, as well as with general sociology, is also emphasized. We place particular emphasis on books and papers dealing with the constitution of the sociology of education and its inclusion in the curricula in the world and in our country. Only some of the works that are crucial for a chronological understanding of the development of this sociological discipline in the world and in the area of the former Yugoslavia are listed.

Keywords: sociology, education, scientific discipline, historical development;

Раd је примљен 03. 10. 2019. године, а рецензиран 20. 11. 2019. године